

Věc v právním smyslu v novém občanském zákoníku z právněhistorické perspektivy

Ondřej Horák, Petr Dostálík*

I.

Nový občanský zákoník (dále také *NOZ*) má podle jeho tvůrců vycházet z respektu ke středoevropskému právnímu myšlení, odpovídat evropské právní a kulturní konvenci a rozejít se s myšlenkovým světem socialistického práva. V oblasti věcných práv a zvláště u věci

v právním smyslu však odklon od platného práva znamená současně odchýlení se od evropské právní a kulturní konvence a také vykročení mimo dominantní proud středoevropského právního myšlení. Za hlavní znak tohoto proudu považujeme, jak poeticky uváděl Antonín Randa, kritické vytěžování „věčně bujarého kmene práva římského“.¹

* JUDr. Ondřej Horák, Ph.D., Mgr. Petr Dostálík, Ph.D., Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

¹ Příspěvek vychází z příprav na volitelný předmět „Historická interpretace vybraných institutů soukromého práva“, jehož zavedení do výuky na PF UP v Olomouci bylo podpořeno grantem FRVŠ č. 2508 z roku 2011.

II.

Problematika věci v právním smyslu je s mírnou nadsázkou „vlajkovou lodí“ nové kodifikace, což přímo vyplývá z publikační činnosti tvůrců i reakcí kritiků.² Širší pojetí věci v právním smyslu (tj. včetně věcí nehmotných), jak ho uvádí v život *NOZ*, je nepochybně inspirativní. Zdá se být flexibilní a moderní. Přitom však má velmi staré kořeny (*Gaius*) a v různých dobách se do právních diskuzí i zákonodárných projektů vracelo, aby bylo opakovaně kritizováno a překonáváno.³ Tento koncept je však z hlediska vývoje právní vědy charakteristický především tím, že nabourává celou tradiční romanistickou koncepci soukromého práva – tj. rozdělení na práva věcná a obligační. Z našich romanistů či civilistů neexistoval takřka nikdo, kdo by tento rozdíl popíral. Širší pojetí věci v právním smyslu však své zastánce mělo, i když byli v menšině – šlo buď o normativisty (Sedláček, Rouček) nebo „germanisty“ (Stieber, Swoboda), které spojovala kritika romanistických konceptů. Paradoxní se v tomto ohledu zdá být, že jak zastánci, tak i kritici širšího pojetí věci se dovolávají římského práva.⁴

Podle důvodové zprávy nová kodifikace „opouští scholastiku terminologického odlišování předmětů, jež jsou ve vlastnictví a jež jsou ‚jen‘ v majetku, neboť obsahový rozdíl mezi postavením vlastníka a ‚majitele‘ není žádný“.⁵ Tento rozdíl je však v platném právu zřejmý – s věcmi lze disponovat, závazkový vztah nelze měnit bez souhlasu jeho stran, pokud občanský zákoník nestanoví něco jiného (např. právo na plody u výpůjčky či nájmu nebo předkupní právo nejsou volně zcizitelné);

² Srov. zvl. ELIÁŠ, Karel. Pojetí věci v právním smyslu v návrhu občanského zákoníku. (Srovnávací studie.) In: *Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, s. 59–74; Týž. Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebním kamenem kontinentální právní kultury. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 22, s. 807–812, a Týž. Věc jako pojem soukromého práva. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 4, s. 119–126. Naopak např. STUNA, Stanislav, ŠVESTKA, Jiří. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 10, s. 366–373.

³ Nověji srov. HORÁK, Ondřej, ŠTACHOVÁ, Naďa. Věc v právním smyslu: historicko-srovnávací úvaha. In: CZUDEK, Damian, KOTÁSEK, Josef, NECKÁŘ, Jan (edd.). *Interakce českého a evropského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 405–435. /CD-ROM a internet/

⁴ Tak v důvodové zprávě *NOZ* k § 1011 (viz příloha), naopak např. v důvodových zprávách k návrhům *OZ* z roku 1931 (k hlavě šesté) a 1937 (k hlavě páté). Z novější romanistické literatury srov. zvl. DAJCZAK, Wojciech. *Rzymska res incorporalis k kształtowaniu się pojęć „rzeczy“ i „przedmiotu praw rzeczowych“ w europejskiej nauce prawa prywatnego*. Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2007 (literatura, s. 238–250).

⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 438.

věci smrtí nezanikají, některé pohledávky ano; pohledávka se neprodává, ale postupuje a také ji nežalujeme reivindikační žalobou; některá práva nelze jako samostatnou věc oddělit od věci, která je jeho předmětem (např. právo držby či užívací právo k nemovitosti), s čímž souvisí např. problematika exekvovatelnosti; rozlišujeme vydržení, promlčení a prekluzi, etc. Také se nám zdá být, alespoň z hlediska praktického fungování společnosti, podstatný rozdíl mezi „vlastnictvím“ práva na plnění (obligační charakter) a vlastnictvím samotného plnění (věcně-právní charakter).

Důvodová zpráva chce zřejmě říct, že rozdíl v postavení „vlastníka“ a „majitele“ nemusí být téměř žádný, protože nevyplývá z „podstaty věci“, ale může být naopak sjednocen právní úpravou. V novém občanském zákoníku se to však nepodařilo provést důsledně, jak ještě bude blíže představeno. Domníváme se však, že obsahová shoda mezi vlastnictvím věci a práv je v současném právu takřka neproveditelná a staronové zakotvení „vlastnictví práva“ v *NOZ* opět povede jen k rozlišování vlastnictví v užším a širším smyslu. Vybíráme k zamyšlení:

A) *Zásahy do vlastnictví*. Vyvlastnění či omezení vlastnického práva je podle *Listiny základních práv a svobod* (čl. 11 odst. 4) možné pouze ve veřejném zájmu a za náhradu. Zatímco však věci právně nabýváme bez časového omezení, určitá práva nabýváme jen dočasně – např. majetková autorská práva jsou omezena délkou autorskopravní ochrany. To jinými slovy znamená, že zánikem majetkových autorských práv dochází k „vyvlastnění“ *ex lege*, ovšem bez odpovídající náhrady. Dále by existovala řada dalších zásahů do vlastnického práva menší intenzity (např. legální licence v autorském zákoně), u kterých také není poskytována náhrada. Možnost vyvlastnění nehmotné věci by naopak mohla být inspirativní.⁶

B) *Věc v právním smyslu a věc nehmotná*.⁷ Za věc v právním smyslu se podle *ABGB* (§ 286), prvorepublikových návrhů *OZ* z roku 1931 (§ 229) a 1937 (§ 80) i *NOZ* (§ 489) prohlašuje „vše, co je rozdílné od osoby

⁶ K oblasti duševního vlastnictví a pojetí věci v právním smyslu: TELEČEK, Ivo. Duševní vlastnictví a jeho vliv na věc v právním smyslu. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 12, s. 444–450.

⁷ Srov. TILSCH, Emanuel. *Občanské právo. Část všeobecná*. 3. vyd. Ed. E. Svoboda. Praha: Spolek čsl. právníků „Všehrd“, 1925, s. 143nn. /reprint: ed. J. Spáčil. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012/; MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha první: nauky obecné*. Brno: Barvič & Novotný, 1922, s. 101nn.; KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná*. IV. dopl. vyd. Praha: SVPS, 1946, s. 174nn., a SEDLÁČEK, Jaromír. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Čsl. akad. spol. „Právník“, 1931, s. 201nn. /reprint: ed. J. Spáčil. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012/.

a slouží potřebě lidí“.⁸ Zatímco však podle *ABGB* (§ 292), návrhů *OZ/31* (§ 231) i *OZ/37* (§ 82) byly definovány jen věci hmotné a ostatní se považovaly za nehmotné (s výslovnou zmínkou o právech)⁹, *NOZ* (§ 496) definuje věci hmotné i nehmotné, přičemž věci nehmotné jsou „práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty“. Pod nehmotné věci podle § 496 tak zřejmě nebudou řazena práva osobní (rodinná, osobnostní), což nepřímou vyplývá z § 489 (obdobný výklad zastávala již meziválečná právní věda ve vztahu k *ABGB* a pamatoval na to také návrh *OZ/37* první větou § 80). Na rozdíl od *ABGB* či návrhu *OZ/37* však mají podle *NOZ* existovat také některé věci nehmotné, na které se věcná práva nepoužijí (§ 979). To se zdá být – *prima facie* – taktické řešení, protože autoři si jsou vědomi, že „široké pojetí věci v právním smyslu ... přináší řadu výhod ..., ale pokud jde o ustanovení o věcných právech, může takové pojetí vyvolat některé výkladové a praktické potíže“.¹⁰

Věc v právním smyslu musí být individualizována, a to buď bezprostředně právním řádem (*ex lege*) nebo subjektem, kterého právní řád zmocňuje, tj. primárně vlastníkem, případně smluvními stranami. To bude mít význam také pro vymezení věcí nehmotných (právních).¹¹

C) *Držba*.¹² V *NOZ* (§ 987nn.) dochází podle jeho tvůrců ke sjednocení držby věci a držby práva pod pojmem „držba práva“, které je ovšem dále rozdělené na „držbu vlastnického práva“ a „držbu jiných práv“ (§ 989 a 996–1002). Pokud je však možné vlastnit věc nehmotnou, tak kategorie „držba jiných práv“ ztrácí smysl, resp. celé toto dělení ztrácí smysl. Zdá se, že pod „držbou vlastnického práva“ se nemyslí nic jiného než držba věci hmotné, takže k proklamovanému sjednocení vůbec nedochází (srov. také § 1260).

Inspiračním zdrojem uvedeného „sjednocení držby“, které nemá v jiných středoevropských zákonících ob-

doby, byly názory prof. Krčmáře, který byl zřejmě ovlivněn Rudolfem Iheringem (*Beiträge zur Lehre vom Besitz*, 1868). Ostře byla Krčmářova konstrukce přitom kritizována už v meziválečné éře, a to dokonce jeho blízkými kolegy (Andres, Boháček, Čermák), a při parlamentním projednávání vládního návrhu v roce 1938 pak také došlo k nahrazení pojmu „držitel práva vlastnického“, který se zdál příliš „učebnicovým“, tradiční držbou věci (srov. § 114 a 119 návrhu).¹³ Obdobné a oprávněné kritiky přirozeně zaznívají i dnes, zejména od romanistů (Bělovský, Dostalík, Spáčil).¹⁴ Zatímco však v osnově z roku 1931 bylo provedeno „sjednocení držby“ alespoň koncepčně a terminologicky důsledně, protože bylo výslovně umožněno vlastnit pouze věci hmotné, tak vládní návrh z roku 1937, který omezení na věci hmotné vypustil, tím celou koncepcí sjednocení držby narušil a *NOZ* tuto nedůslednost převzal a ještě prohloubil.

Obdobné platí také o předmětu držby. V *NOZ* (§ 988 odst. 1) se uvádí, že je možné držet „právo, které lze právním jednáním převést na jiného a které připouští trvalý a opakovaný výkon“. To je však odrazem romanistické tradice, která chápala držbu práva jako výjimku a vztahovala ji ke služebnostem (věcným břemenům podle zažitě terminologie). Podle *ABGB* bylo možné mít v držbě všechny věci hmotné i nehmotné, které jsou předmětem právního obchodu (§ 311) a jejichž povaha to připouští (§ 1455), což však vedlo k různým výkladům (blíže viz pozn. 28).¹⁵

K výslovnému zúžení držby pouze na ta práva, která připouští „trvalý a opakovaný výkon“, došlo už v rámci jednání Stiebrova subkomitétu k věcným právům a zůstalo to zachováno v návrzích *OZ* z roku 1931 i 1937 a *NOZ* to opět recipoval, i když to nekoresponduje s širší koncepcí věci v právním smyslu. Ze současné formulace v *NOZ* by také nepřímou vyplýval para-

⁸ V meziválečných osnovách se pouze slovo „osoba“ nahradilo slovem „člověk“, význam ustanovení se však neměnil, jen zpřesňoval. Srov. důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník [cit. 9. 11 2012]. Dostupné na http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0425_17.htm

⁹ Nehmotnou věcí jsou podle Tilsche (*Občanské právo*, s. 143) všechna majetková práva s výjimkou práva vlastnického, podle Mayra (*Soustava I*, s. 102), Krčmáře (*Právo občanské I*, s. 176) i Sedláčka (*Všeobecné nauky*, s. 201) všechna majetková práva.

¹⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník*, s. 427.

¹¹ Srov. SEDLÁČEK: *Všeobecné nauky*, s. 209–210.

¹² Podrobně k držbě srov. BLAHO, Peter. Niektoré teórie o držbe a ich kritika. *Právny obzor*, 1972, č. 8, s. 759–773. Nověji srov. SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, a Týž. *Držba v díle A. Randy a v české právní literatuře; její podstata*. In: RANDA, A. I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Ed. J. Spáčil. Praha: Aspí, 2008, s. XIInn.

¹³ LUBY, Štefan. Československý občiansky zákonník a slovenské súkromné právo. *Právny obzor*, 1947, roč. 30, č. 2–3, s. 56nn., zvl. s. 59 a 60.

¹⁴ Blíže srov. BĚLOVSKÝ, Petr. *Držba práva a držba vlastnického práva*. In: WINTEROVÁ, Alena, DVOŘÁK, Jan (edd.). *Pocťa Sentě Radvanové k 80. narodeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 49–60; DOSTALÍK, Petr. *Držba věci nebo držba práva? Historická polemika*. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 529–537, a SPÁČIL, Jiří. *Držba v návrhu nového občanského zákoníku. Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 13, s. 479–486.

¹⁵ Srov. mj. ROUČEK, František. *Komentář k § 311 a 1455*. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl II a VI. Praha: V. Linhart, 1935 a 1937, s. 77–80 a 443–445, a odlišně SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. *Komentář k §§ 353–446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 368. /Reprint: *Vlastnické právo*. Ed. J. Spáčil. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012./

doxni důsledek, že pohledávku máme ve „vlastnictví“ jako nehmotnou věc, ale nemůžeme ji mít v „držbě“, protože nepřipouští trvalý nebo opakovaný výkon. Rozlišovat by se tak zřejmě musely dvě různé držby – držba (*ius possidendi*) jako součást vlastnických oprávnění a držba (*possessio*) jako předpoklad vydržení. Tomu možná napovídá i „barokní“ konstrukce práv poctivého držitele práva vlastnického (§ 996 odst. 1), kdy „poctivý držitel smí věc držet...“, což by se mohlo zdát tautologické (a § 114 OZ/37 to také nezmiňoval). Z hlediska terminologie dále nepovažujeme za šťastné, že držitel drží vlastnické právo, jeho vydržením však nebude do vlastnictví věc (§ 1089 odst. 1). Konečně pokud budeme považovat držbu za právo, tak samozřejmě vyvstává otázka, zda také vlastníme právo držby (viz níže).

Shrnutí: Domníváme se, že z hlediska širší koncepce věci v právním smyslu by bylo logičtější sjednotit držbu nikoli pod pojmem „držby práva“, ale naopak pod pojmem „držby věci“, přičemž by bylo možné držet všechny věci, které jsou v právním obchodu, jak se uvádělo v *ABGB*. Z hlediska zásahů do textu by měly být přeformulovány § 988, 989, 1089 odst. 1, 1260, rubrika u § 996 a vypuštěn § 1002.

D) *Ochrana domnělého vlastnického práva (tzv. Publiciana)*. *NOZ* se zřejmě také u úpravy tohoto institutu nedrží důsledně širší koncepce věci v právním smyslu. V § 1043 se uvádí, že „na toho, kdo nabytí držby vlastnického práva poctivě, řádně a pravým způsobem, se hledí jako na vlastníka proti tomu, kdo mu věc zadržuje či ho jinak ruší, aniž k tomu má právní důvod, nebo pokud k tomu má právní důvod stejně silný či slabší“ (odst. 1) a dále „nabytí-li někdo držby vlastnického práva bezúplatně a jiný za úplat, považuje se bezúplatně nabytí za slabší právní důvod“ (odst. 2). V § 1044 se říká, že „má-li někdo věc u sebe, aniž mu svědčí domněnka podle § 1043, může uplatnit právo náležející vlastníku na ochranu svým vlastním jménem“. To opět není provázáno s širším pojetím věci, protože podle důvodové zprávy *NOZ* by měla být jako jeden z hlavních důsledků „vlastnictví práva“ možnost žalovat nejen obligačně zavázaného, ale bránit se i proti nedovoleným zásahům třetích osob vlastnickou žalobou (důvodová zpráva k § 1011, viz příloha).

Úprava v § 1044 není než obdoba myšlenky § 126 odst. 2 *OZ/64* a 152 odst. 2 *OZ/50*, která byla poprvé výslovně zakotvena už v návrhu *OZ/37* (§ 155) a měla svůj původ v polemice mezi profesory Weyrem a Boháčkem.¹⁶ Konkrétně šlo o problém věcně-právní ochrany detentora (nájemce, vypůjčitele apod.) proti třetím osobám, z širší perspektivy pak o spor o rozlišování

věcných a obligačních práv. Zatímco podle *ABGB* i tradiční římskoprávní doktrína jde u obligačních práv jen o vztah *inter partes* a vlastník musí detentorovi zajistit ochranu (vyplývající z jeho povinnosti umožnit detentoru nerušené užívání věci), podle Weyra, který zpochybňoval rozdíl mezi věcnými a obligačními právy, jde u věcných práv stále jen o vztah mezi subjekty stejně jako u závazků a současně nejen vlastník, ale také detentor nesmí být třetími osobami rušen, takže neviděl logický důvod, proč by mu věcně-právní ochrana neměla být přiznána. V důvodové zprávě z roku 1937 na to bylo také výslovně upozorněno.¹⁷

Shrnutí: Ustanovení § 1044 *NOZ* se zdá být nadbytečné, protože petitorní ochranu má nájemce či vypůjčitel již jako vlastník práva.

E) *Nabytí vlastnického práva*. V rozporu se středoevropskou právní tradicí se v *NOZ* odklání od nauky o titulu a modu nabytí, přičemž „vlastnické právo k věci určené jednotlivě se převádí už samotnou smlouvou k okamžiku její účinnosti, ledaže je jinak ujednáno nebo stanoveno zákonem“ (§ 1099). Také tato změna úzce souvisí s širší koncepcí věci.

Podle důvodové zprávy má být oslabeno „přežívající dogma, které vzniklo v pozdním středověku“.¹⁸ Formulování této nauky sice můžeme propojit s konkrétní osobností (Johannem Apelem, † 1536), jak uvádí V. Urfus, ale rozhodně nešlo o „středověké dogma“ – na straně jedné tato nauka vychází z římského práva, na straně druhé byla později přirozenoprávním myšlením ještě upevněna a rozšiřována.¹⁹

S *NOZ* nastane poměrně nepřehledný stav, kdy se podle okolností bude derivativně nabývat vlastnické právo k věci movité až osmi (sic!) různými způsoby (resp. okamžiky): na rozdíl od výše zmiňované obecné zásady (§ 1099) to bude odlišně u věci určené podle druhu (§ 1101), u věci zapsané ve veřejném seznamu (§ 1102), u cenného papíru (§ 1103), při prodeji zboží v obchodě (§ 2160 odst. 1), při samoobslužném prodeji (§ 2160 odst. 2), u příslušenství věci nehmotné (§ 510

¹⁷ „Za předpisy o žalobách vlastnických zařadeno bylo v konečné redakci jako § 155 nové ustanovení o petitorní ochraně užívacích práv k cizí věci. Komise považuje za vhodné rozhodnouti výslovným předpisem na tento způsob kontroverzy pojící se k otázkám dotčeným zvláště v plenárním usnesení nejvyššího soudu ze dne 17. května 1932, Pres. 1965/31 (Sb. n. s. č. 11674).“ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník [cit. 9. 11. 2012]. Dostupné na http://www.senat.cz/informace/z-historie/tisky/4vo/tisky/T0425_19.htm

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník*, s. 470–471.

¹⁹ Srov. URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 85–86 (vychází z: HOFMANN, Franz. *Die Lehre vom titulus und modus acquirendi, und von der iusta causa traditionis*. Wien: Manz, 1873). Dále srov. KRČMÁŘ Jan. *Právo občanské. II. Práva věcná*. 3. dopl. vyd. Praha: SVPS, 1946, s. 5–6.

¹⁶ Blíže srov. DOSTALÍK, Petr. *Obligační nebo věcně-právní účinky pachtu? Spor mezi Františkem Weyrem a Miroslavem Boháčkem*. In: BUBELOVÁ, Kamila, FRÝDEK, Miroslav (edd.). *Polemiky a spory v právní vědě*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 19–28.

odst. 2) a v neposlední řadě to může být odlišné také podle dohody (§ 1099). Zvolené řešení rozhodně není možné považovat za vyhovující „praktické potřebě jednoduchého a rychlého hospodářského styku“.²⁰

Problematika nabytí vlastnického práva také nekoresponduje s úpravou držby, která na rozdíl od *ABGB* (§ 312–313) či návrhu *OZ/37* (§ 102–103) způsoby jejího nabytí blíže neřeší. Přijaté řešení navíc oslabuje význam institutu vydržení, který byl přítom v *NOZ* po vzoru návrhu *OZ/37* podrobně rozpracován – rozlišením řádné, poctivé držby a pravé držby (§ 991–993) a rozlišením řádného (§ 1089–1094) a mimořádného vydržení (§ 1095–1096).²¹

Shrnutí: Zvolené řešení se odklání od středoevropské právní tradice a je zbytečně komplikované.

F) *Nabytí vlastnického práva od neoprávněného.* Použití tohoto termínu, který zřetelně navazuje na zahraniční (zvl. německé) vzory, nepovažujeme za zdařilé²².

Mohlo by se z něj dovozovat, že se jedná o „převod“ (tak ještě formulace v návrhu *NOZ* z roku 2007²³), zatímco podle většiny česko-rakouské civilistiky to má být „přechod“ (např. Randa mluvil o „nabytí vlastnického práva při nedostatku práva předchůdce“), a tak zřejmě i uzákonění znění *NOZ*. Podstata institutu je totiž spatřována v ochraně dobré víry nabyvatele (současně však musí být splněny všechny podmínky řádného nabytí mimo vlastnictví předchůdce – *dominii auctoris*). Z hlediska terminologie *NOZ* nabýváme od dosavadního držitele derivativně pouze držbu vlastnického práva (§ 990), vlastnictví se však nabývá originálně. Praktický dopad rozlišování „převodu“ a „přechodu“ však bude za nové úpravy jen minimální, protože jejich právní následky jsou upraveny jako obdobné (§ 1108).

Dále může být sporné, koho máme považovat za „neoprávněného“. Neoprávněného k zcizení věci nebo k převedení vlastnického práva? Zjevně půjde o druhou alternativu, ale vzhledem k širší koncepci věci se situace komplikuje (viz níže). A jak tomu bude u smluvního či posledním pořízením daného zákazu zcizení či

zastavení (srov. § 1309, § 1569, 1761 a 2128 *NOZ*)? Římské právo takového zcizitele považovalo za oprávněného, podle rakouského práva záleželo na tom, zda měl zákaz zcizení pouze obligační nebo i věcně-právní účinky (srov. § 364c *ABGB*).²⁴

Pokud můžeme vlastnit právo a pokud držba bude považována za právo, tak by se „nabytí vlastnického práva od neoprávněného“ podle § 1109nn. s ohledem na § 996 vztahovalo pouze na nabytí od nepoctivého držitele, protože poctivý držitel je oprávněn s věcí nakládat (resp. převést „vlastnictví držby“).²⁵ Tím by však bylo nabytí od nepoctivého držitele paradoxně zvýhodněno, takže se s ohledem na § 979, 1093 a 1096 spíše uplatní výklad, že „právo držby“ není možné vlastnit a poctivost či nepoctivost předchůdce nebude hrát pro nabyvatele roli. § 996 se zdá být problematický také v tom, že zatímco vlastník může svoji věc vindikovat buď po aktuálním držiteli (kupujícím), nebo po původním držiteli (prodávajícím) požadovat částku, za kterou byla věc prodána (viz judikatura k § 329 *ABGB*), a pokud šlo o nepoctivého držitele navíc i všechny užitky a způsobenou škodu, tak kupující nemá s ohledem na výslovné znění § 996 odst. 1 regresní právo proti poctivému předchůdci.

Shrnutí: Domníváme se, že by rubrika k § 1109nn. měla být pojmenována odlišně (viz Randa) a vlastní § 996 by měl být přeformulován (např. „a není z toho nikomu odpovědný“ nahradit „a není z toho vlastníku odpovědný“).

G) *Promlčení a vydržení.* Podle platné i nové úpravy se promlčují všechna majetková práva mimo práva vlastnického. Navazuje se opět nepřímě na východiska německé pandektistiky, která důsledně rozlišovala mezi promlčením a vydržením. To však nekoresponduje s širším pojetím věci v právním smyslu. Podle *NOZ* se „nepromlčuje vlastnické právo ani právo domáhat se rozdělení společné věci, právo na zřízení nezbytné cesty a právo na vykoupení reálného břemene“ (§ 614). Je pak otázkou, která majetková práva se vlastně promlčují, protože jsou přece také ve vlastnictví, nebo zda se § 614 vztahuje opět pouze na hmotné věci, nebo to znamená (pokud rozvedeme myšlenky důvodové zprávy), že se promlčuje pouze relativní složka pohledávky (k dlužníkovi), ale její absolutní složka v podobě majetkového statku se nepromlčuje. Podle *OZ/31* (§ 1288)

²⁰ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník*, s. 471.

²¹ Tamtéž, s. 468–470.

²² Srov. zvl. ELIÁŠ, Karel. *Mobilia non habent sequelam* (O nabytí vlastnického práva od neoprávněného). *Obchodně-právní revue*, 2009, roč. 1, č. 3, s. 61–67, a TĚGL, Petr. Některé teoretické problémy nabytí od neoprávněného. *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 10, s. 343–352.

²³ *Nabytí vlastnického práva od nevládníka* § 982 odst. 1) Ten, komu byla převedena věc, která není zapsána ve veřejném seznamu, tak, že byl vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že převodce je oprávněn na něho převést vlastnické právo k věci, zvláště stal-li se převod vlastnického práva ... [autorem zvýrazněná slova byla ve verzi z roku 2009 přeformulována]. Srov. Návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2007. *Nový občanský zákoník* [cit. 9. 11 2012]. Dostupné na http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/2011/OZ_s_DZ_verze_2007.06.03.pdf

²⁴ Blíže: KUBEŠ, Vladimír. *Smluvní a závětní zákazy zcizení a zavazení (se zřetelem k osnově všeobecného zákoníka občanského)*. *Právník*, 1935, roč. 74, s. 167–176, 235–241. (Přednáška v Právnícké jednotě v Praze dne 13. prosince 1934.)

²⁵ *OZ/50* (§ 146) a obdobně novelizovaný *OZ/64* (§ 130 odst. 2) dokonce výslovně stanovily, že oprávněný držitel má stejná práva jako vlastník, vzhledem k možnosti započtení doby předchozího oprávněného držitele pro vydržení to je však nutné vyložit tak, že oprávněný držitel byl sice oprávněn k zcizení, ale nikoli k převodu vlastnického práva, které se nabývá až vydržením.

i OZ/37 (§ 1335) se naopak promlčovalo i vlastnické právo, podle ABGB se vlastnictví (§ 1459 a 1481) nepromlčovalo, promlčením zanikala pouze vlastnická žaloba proti třetí osobě (§ 1479), zatímco vlastnické právo zanikalo až vydržením (§ 1498).²⁶

Dále je v NOZ také zachována koncepce, podle které promlčené právo nezaniká, ale zaniká pouze nárok. Pohledávky, u nichž dlužník uplatní námitku promlčení, by tak představovala specifické vlastnictví – tzv. *dominium nudum* neboli holé vlastnictví, které sice nebude možné věřitel soudně vymoci, zato mu však zůstane „na věčné časy“.

Shrnutí: Domníváme se, že z hlediska širší koncepce věci v právním smyslu by byla vhodnější společná úprava promlčení a vydržení, jak ji zná ABGB či OZ/37 a koneckonců i *Digesta*.

H) *Miscellanea*. S účinností nové právní úpravy budou nastávat některé – z hlediska tradičně chápaného vlastnického práva a praktické zkušenosti – poměrně kuriózní situace: např., i když věci (vlastnická práva) různých vlastníků zaniknou, výše jejich jmění zůstane stejná (u započtení), resp. i když dvě věci různých vlastníků zaniknou, tak se jmění jednoho z nich může dokonce zvýšit (u splynutí).

Na závěr se ještě zamysleme nad otázkou, jaká práva vlastně můžeme „vlastnit“? Zatímco podle výslovného znění ABGB to byla všechna práva (§ 292, 353 a 355)²⁷, tak podle NOZ se ustanovení o věcných právech použije na práva „jen potud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného“ (§ 979) – zřejmě jsou míněna taková práva, která připouštějí trvalý a opakovaný výkon (viz příloha).²⁸ Řadu nelogičností, jak na ně bylo výše upozorněno, tak bude možné odstranit výkladem. Současně se tím však popírá deklarované opuštění „scholastiky terminologického odlišování předmětů, jež jsou ve vlastnictví a jež jsou „jen“ v majetku“. Zůstává také otevřené, zda na základě to-

²⁶ Srov. TILSCH: *Občanské právo*, s. 194–196; ROUČEK: *Komentář k § 1479*. In: *Komentář VI*, s. 478–484, a SEDLÁČEK: *Všeobecné nauky*, s. 231–232.

²⁷ Názory v civilistice první poloviny 20. století se však lišily: zatímco podle Roučka (*Komentář II*, s. 210–211) a Sedláčka (*Vlastnické právo*, s. 14–18 a 30–32) to byla všechna majetková práva, podle Tilsche (*Občanské právo*, s. 96, 98 a 101–103) či Krčmáře (*Právo občanské II*, s. 136) naopak byly předmětem vlastnictví pouze věci hmotné (Tilsch ovšem spíše tlumočil dobově převládající názor a naopak upozorňoval u pohledávek na „jistý moment absolutní“, kdy se s „pohledávkou jako částí jmění operuje v mnohých ohledech jako s věcí“, op. cit. s. 98).

²⁸ K různým přístupům k otázce, která práva je možné vydržet, resp. která připouští trvalý a opakovaný výkon, srov. ROUČEK: *Komentář k § 1455*. In: *Komentář VI*, s. 444, MAYR: *Soustava II*, s. 4–6 a KRČMÁŘ: *Právo občanské II*, s. 72–73. Podle Roučka, který odkazuje na Klangův komentář (IV., s. 594), není možné vydržet ani pohledávku spočívající na opakovaném výkonu, protože není „individualisována obli- gačním důvodem“.

hoto kompromisního řešení nebude celý koncept nehmotné věci reinterpretován, jak to provedla již česko-rakouská civilistika ve vztahu k ABGB, tím spíše, když se dokonce i důvodová zpráva u § 979 a 1011 NOZ odlišuje v náhledu na stěžejní otázku, zda bude možné vlastnit pohledávku (viz příloha).

Celkové shrnutí: Nový občanský zákoník není v užívání širšího pojmu věci důsledný, a bude tak obdobně jako u ABGB „úkolem vykladatelů arci vypátrati, co se v té či oné souvislosti vyrozumívá věcí“²⁹, což není z hlediska aplikace šťastné. Rozlišování věcí ve vlastnictví a v majetku zůstává zachováno (§ 494 a 979), povede se jen staronová polemika o tom, které z věcí nehmotných (resp. práv) je možné vlastnit (hlavním kritériem se zřejmě stane „trvalý a opakovaný výkon“ či „samostatná existence“). Uzákoněnému znění je paradoxně bližší výklad, že z věcí nehmotných by bylo možné vlastnit pouze tzv. nehmotné statky (srov. § 979, 988, 1608nn. aj.).

III.

Zatímco úkol civilistiky spočívá v kritickém zhodnocení aktuální úpravy, právní historie musí jít dále a bude si klást otázku „proč“? Proč a odkud se do nového občanského zákoníku dostaly instituty, které odporují naší právní tradici? Kde autoři hledali své inspirace a jak je dokázali využít? Proč se nepodařilo provést deklarovanou koncepci věci v právním smyslu důsledně?

Širší pojetí věci v právním smyslu v NOZ navazuje na ABGB a zdánlivě i na vládní návrh z roku 1937. Problém je však v tom, že pojetí věci v právním smyslu se v průběhu meziválečné rekodifikace proměňovalo – podle návrhu subkomitétu neměla být věc v právním smyslu definována s tím, že by se její vymezení mělo přenechat právní vědě. Superrevizní komise do osnovy z roku 1931 legální definici věci vrátila (§ 229), a to v širokém pojetí ABGB, tedy nejen věcí hmotných, ale i nehmotných (§ 231), vlastnictví však zůstalo stále omezené pouze na věci hmotné (§ 278). To bylo koneckonců jen dědictvím česko-rakouská civilistiky devatenáctého století (Unger, Randa a další), která se klonila pod vlivem pandektistiky k omezení vlastnictví pouze na hmotné věci. Ve vládním návrhu z roku 1937 se upustilo i od uvedeného omezení.³⁰ NOZ pak učinil jen

²⁹ KRČMÁŘ: *Právo občanské I*, s. 177.

³⁰ „K hlavě 6 (§§ 136 až 155). Přejímajíc v tom směru návrh subkomitétu, zahajovala osnova z r. 1931 tuto hlavu předpísem, že ve vlastnictví mohou býti jen věci hmotné, nemovité i movité. V závěrečné redakci byl paragraf ten vypuštěn, když převládlo mínění, že ani z teoretických důvodů není zapotřebí pojem vlastnictví takto obmezovati a že naopak pružný pojem vlastnictví zasluhuje přednosti (srv. na př. Swoboda, Richterzeitung, 1935, str. 50 a násl.).“ Důvodová zpráva k vládnímu

zdánlivě logický krok a vlastnictví bylo (po vzoru *ABGB*) výslovně vztaheno nejen na věci hmotné, ale i nehmotné (§ 1011). Řada převzatých institutů však zůstala poplatná užší Krčmářově koncepci, což je také příčina řady výše představených nesrovnalostí.

IV.

Nový občanský zákoník se nechal inspirovat naší právní tradicí, což považujeme za nepochybně přínosné, jako problematické však vnímáme, že v oblasti věcných práv často nekriticky navazuje na vládní návrh z roku 1937, přičemž nebyly dostatečně zohledněny:

- 1) vlastní geneze rekodifikace a zásadní koncepční posuny v pojetí věci v právním smyslu;
- 2) další osudy vládního návrhu z roku 1937 (jak při projednávání v subkomitétu sněmoven parlamentu v letech 1937/38 nebo v komisích po roce 1945), kde bylo na některé nedůslednosti upozorňováno a také byly částečně napraveny;
- 3) kritiky dobové právní vědy, zvl. pokud vycházela z romanistických východisek.

Snažili jsme se tímto článkem upozornit na některé sporné momenty spojené s věcí v právním smyslu v novém občanském zákoníku a konkrétními návrhy přispět k nápravě některých nesrovnalostí. Existuje dvojí možná cesta: buď bude formou novelizace uskutečněna rozsáhlejší revize *NOZ* a širší pojetí věci provedeno důsledněji, nebo se přistoupí jen k drobnější korektuře (neudržitelná se nám zdá být zvláště „držba vlastnického práva“, která byla ostře kritizována už v průběhu meziválečné rekodifikace a byla nahrazena v rámci následného parlamentního projednávání), ovšem s vědomím toho, že praxe i větší část teorie se pravděpodobně odchýlí od původní koncepce tvůrců nové kodifikace.

Příloha:

Ukázky z důvodové zprávy zákona č. 89/2012 Sb.:

K § 979:

„Široké pojetí věci v právním smyslu, zvolené v osnově, přináší řadu výhod, odkluzuje dosavadní tripartici věcí, práv a jiných majetkových hodnot, doplněnou navíc o zvláštní kategorii bytů a nebytových prostorů, ale pokud jde o ustanovení o věcných právech, může takové pojetí vyvolat některé výkladové a praktické potíže. Proto také např. rakouská doktrína dospívá k závěru, že široké pojetí věci, jaké zvolil rakouský občanský zákoník, není v plném rozsahu použitelné pro zákonnou úpravu věcných práv (např. *Bydlinski, P.*

návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník [cit. 9. 11. 2012]. Dostupné na http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0425_18.htm

Grundzüge des Privatrechts. 5. vydání. Wien: Manz, 2002, s. 94). Naproti tomu právní řády, které v zásadě preferují chápání věcí především jako hmotných předmětů, si zpravidla naopak uvědomují rezervy této koncepce a výslovně nebo analogicky vztahují působnost věcněprávních ustanovení i na některá subjektivní práva. Z nich patří k nejdůslednějším italská úprava: *Codice civile* v čl. 813 stanoví, že se ustanovení o věcech vztahují subsidiárně i na subjektivní práva, neplyne-li ze zákona nic jiného. Návrh se snaží jít střední cestou: vychází ze základního pojetí, že ustanovení o věcných právech dopadají na hmotné i nehmotné věci. To je velmi důležité a prakticky významné, neboť ustanovení o věcných právech budou použitelná i na takové nehmotné statky, jako jsou energie nebo práva prohlášená za věci (patenty a jiné objekty průmyslového a duševního vlastnictví, řadu investičních nástrojů bez hmotné podstaty atp.). Avšak vzhledem k tomu, že se mezi nehmotné věci zařazují mj. i subjektivní obligační práva, navrhuje se stanovit, že se věcněprávní ustanovení nepoužijí na práva, jejichž povaha to nepřipouští (a v míře, v jaké to jejich povaha nepřipouští) – což se týká především práv, která nepřipouštějí trvalý nebo opakovaný výkon – a že se tato ustanovení nepoužijí na subjektivní práva ani v případech, kdy ze zvláštních ustanovení zákona plyne něco jiného.“

K § 1011:

„Osнова vymezuje v prvním odstavci § 1011 nejprve vlastnické právo objektivně, tj. z toho hlediska, co je jeho předmětem, co ve vlastnictví může být. V tom směru se nečiní rozdíl mezi hmotnými a nehmotnými věcmi. Subjektivnímu vymezení vlastnického práva se věnuje § 1012. Pokud se jedná o tzv. nehmotné statky (např. patenty, ochranné známky, průmyslové vzory, obchodní firmu nebo obchodní tajemství atd.), jde návrh ruku v ruce s tendencemi, které se v naší legislativě projeví při přijetí nových zákonů vztahujících se k předmětům průmyslového vlastnictví (ochranným známkám, průmyslovým vzorům), ale i v jiných směrech (např. pokud jde o cenné papíry a investiční nástroje). Osнова nepřistupuje na scholastiku, podle níž nehmotné předměty, byť jde o předměty průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví, objektem vlastnického práva nejsou a nemají vlastníka, nýbrž pouhého majitele.

Doktrína vyučující o hmotných věcech jako výlučném předmětu vlastnictví vznikla v 19. století na základě učení německých pandektistů. Toto pojetí [stavící na pojmovém rozdílu mezi *Eigentum* (vlastnictví) a *Vermögen* (majetek, majetnost)] našlo svůj odraz v *BGB* a v některých dalších evropských zákonících (např. v nizozemském nebo švýcarském) ovlivněných tímto myšlenkovým konceptem. Dokonce i rakouský občanský zákoník, který vlastní normativní úpravou (§ 355) zcela záměrně zdůraznil fakt vlastnictví věcí hmotných i nehmotných (*Zeiller, F., von, Commentar*

über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, II.: Geistingers Verlagshandlung, Wien u. Triest, 1812), byl později doktrinárně interpretován – pod Ungerovým a Randovým vlivem – ve prospěch úzkého pojetí vlastnického práva. Tyto tendence v našem občanském právu zesílily – pod zřejmým působením tehdejšího sovětského vzoru – po druhé světové válce a odrazily se v úpravě zákoníků z r. 1950 i z r. 1964. Pandektisté z rozdílu mezi vlastnictvím hmotných věcí a „majitelstvím“ věcí nehmotných vyvozovali rozdíl práva věcného a obligačního. Tak tomu ale není a podstata věci je jiná. Pohledávku má věřitel vůči dlužníkovi. Tento právní poměr se řídí pouze obligačním právem, které ustanovuje, jak pohledávka vzniká a jakým způsobem a kdy je dlužník povinen věřiteli plnit na vyrovnání jeho pohledávky svůj dluh. O splnění své pohledávky může věřitel žalovat pouze dlužníka. Pohledávka je však také: totiž jako určitý majetkový statek – a, podle záměru osnovy, také jako věc v právním smyslu (nehmotná) – rovněž součástí věřitelova majetku a jmění, a tedy i předmět jeho vlastnictví. Proto je věřitel vůči zásahům třetích osob chráněn možnostmi podat vlastnickou žalobu a takovým zásahům se bránit. Podobně také věcná práva (např. zástavu nebo služebnost) lze chránit jak speciální žalobou proti vlastníkově zatížené věci, tak i vlastnickou žalobou proti nedovoleným zásahům jiných osob. Návrh znění prvního odstavce logicky váže na § 346 a na § 356, vrací se k římskoprávnímu civilistickému konceptu, který reflektují i některé další právní řády (francouzský, québecký) a opouští scholastiku terminologického odlišování předmětů, jež

jsou ve vlastnictví a jež jsou „jen“ v majetku, neboť obsahový rozdíl mezi postavením vlastníka a „majitele“ není žádný.

Obdobně není vhodné ani zvláště vytýkat, že zvláštní zákon může vyhradit vlastnictví určitých věcí jen státu nebo určitým právnickým osobám. V tom směru plně dostačuje čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a opakování téhož právního pravidla v občanském zákoníku není účelné a ani není věcně namístě, neboť tyto zvláštní zákonné úpravy mají veřejnoprávní povahu.“

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 427 a 437–438.

Summary

The notion *res* is one of the most important legal institutes in the history of private law. This article compares Roman law and tradition of the Czechoslovak legal science. The aim of this comparison is to improve interpretation and understanding of the regulation of the law of property in the New Czech Civil Code. Attention is also paid to the topics connected with this area: possession, protection of the property (*actio Publiciana*), acquisition of property (included acquisition from a person other than the owner), prescription and limitation of time.